

ENDÜSTRİ VE TARIM

Yazan : Michel CEPEDE (*)

Çeviren : Mehmet E. PALAMUT

Tarım-endüstri ilişkileri, «endüstri» hatta «endüstri öncesi» olarak betimlenen otplumun temel sorunlarından birini oluştururlar. Anılan toplumda tarım, benzer bir toplumda kendini vurgulayan özdeş niteliklerden de farklı, hatta çoğu kez sözkonusu yapının sürekliliği ve gelişimiyle çelişkili birtakım nitelikler taşır. Bu niteliklerden bazıları salt tarımsal kesime özgün olmayıp, aynı biçimde sanat ve tecim için de geçerlidirler. Oysa, «tarımsal» üretim zorunlu birtakım mal ve hizmetlerin önemli bir oranını sağlamak ve piyasaya da kaçınılmaz emek gücünü kazandırmak suretiyle, tarımın kendi içindeki işletmeler, «Agribusiness» (1) adıyla anılan çağdaş tarımsal işletme ortamına -görünüşte daha kolaylıkla- yerleşirler.

Yaklaşık birbuçuk asırdanberi, endüstriyel devinimlerde veya «endüstri toplumu»nun hizmet devinimlerinde en azından yadsınmaz veya önemli olan tarımsal kesime başat (egemen) bulunan yeterli gelişmemiş yapıların benzemezliğinin algılanmasından ötürüdür ki, bu, «tümsel toplum» olma hevesindeki «endüstriyel toplum»u, özellikle tarımın «endüstrileşmesi» yoluyla, köhnemiş geleneksel biçimlerin yakın uyumsuzluğunun bildirimine sürükler. Tarımda, tecimde, hatta endüstride bile, törel veya dinsel girişimin her övgü ve savunumu, çok daha «geçmişe bağlılık»a, «önemsiz görkem»e, hatta «dik kafalılık»a benzer.

(*) Michel Cépède, Paris Ulusal Tarım Enstitüsü'nde profesördür.

(1) «Agribusiness» veya «Agro-business», büyük ölçekli toprak alanlarını endüstriyel biçimde işleten üretim birimlerine verilen addır. (M.E.P.).

1968'de, L. MALASSIS ve BOURDON, tarımsal gelişmenin «aşamaları» ile toplam (global) ekonominin ikileri birbirine bağlamaya yarayan, «tamlaşmış tarımsal gelişmenin yalın bir modeli» önerdiler. Bu ciltde yayımlanan makalede (2). L. MALASSIS, Fransız ulusal muhasebe yöntemine göre tarımsal-endüstriyel bütünün (complexe) evrimini ve yapısını incelemekte; ve orada «kooperatif veya kapitalist biçimlerin değişik koşullarına göre, tarımın yeni-alışık yapılarının néoartisanale içinde gelişerek, toplam ekonominin kapitalist yöntemle sanayileşmesi gibi, besin endüstrisinin de kapitalist, hatta bazı eylem ve üretimler için kooperatif yöntemle sanayileşmesinin gerçekleştiğini» gözlemledikten sonra eklemektedir: «Avrupa'daki dağıtım ve değişim, alışık veya yarı-alışık birtakım biçimleri de içermektedir». Köylü, esnaf, zor yaşam koşullarında sanki can çekişir durumdadırlar.

İncelemesinde «Uluslararası bütünlerin tarımla ilintisi» üzerinde duran J.B.HENRY (3), kendi yönünden bu bütünlerin (complexes) «gereçlerin aşağı yukarı dengeli ve benzer olmaları ölçüsünde tecimsel işlevlerine ayrıcalıklar sağlama yöneminde bulduklarını; ve daha az önemdeki ilk değişim ve yardım işlevlerini tampon ödevi gören diğer girişimlere bırakabildiklerini» saptamaktadır. Sözkonusu bütünler, geniş bir piyasa tarafından güvence altına alınmış «tatlı kârlar»ın tecimleşmesinde özgünleşmektedirler. Oldukça yaygın bir kanının tersine, bizzat incelemenin işlevi, orta ve küçük boyutlu firmalara bırakılmıştır. Bundan ötürüdür ki, büyük firmaların «gelişmenin işlevini güvence altına almak için, pazarlama alanındaki üstünlükleri sayesinde küçükleri kendileriyle birleşmeye veya onları kendi içlerinde eritmeye zorlamaları» üzerine, anılan küçük ve orta boyutlu firmalar, yenilikleri benimseyerek kendilerini düzenlemeyi ya da kaçınılmaz sonuçları katlanmayı bilmişlerdir.

İnsanın bakımı veya hiç olmazsa varolan yaşamın sürdürülmesi için ona en ucuz bir hesap pusulası (menu fretin) verilmesi koşuluyla, ekonominin devleri, birtakım güçlükleri göğüslemek-

(2) Bkz.: Louis MALASSIS, «La Structure et l'Evolution du Complexe Agricole Industriel d'Après la Comptabilité Nationale Française», Economies et Sociétés, Cahiers de l'I.S.E.A., t.: III, No: 9, Septembre 1969, Genève, pp. 1667-1688

(3) Jean-Baptiste HENRY, «Les Complexes Industriels Plurinationaux en Relation avec l'Agriculture», op. cit., pp. 1688-1704.

ten. ve çok daha önemlisi, zorunlu mal ve hizmetler bütünü nü insanlığa sağlamaktan yoksun mu kalacaklardır?

Evet, gözlemlenen evrimin öngörülen kadar farklı olduğu doğrudur; ve buradan, gelişme ve sanayi veya bu süreçteki tarımın motor rolü konusundaki klasik kurumlar sorunun konumu kaynaklanmaktadır.

Tarih bize, endüstriyel devrimin Batı Avrupa'da tarımsal devrim tarafından önde götürüldüğünü, öğretmektedir. Öte yandan, büyük tarımsal gelişmeler sonderece sanayileşmiş bölgelerde kendini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, coğrafyacılar, Avrupa için tarımsal yoğunluğu azalan birtakım ana bölgeler oluşturuyorlardı ki, bunların merkezi de Bouches-du Rhin bölgesindeydi. Evet, sözkonusu tarihten bu yana doğasal dağılımın karmaşıklaşması, tarımın yoğunluğu ile endüstriyel gelişme arasındaki ilişkiyi çok daha belirginleştirmektedir. Bir kırsal yörenin doğal temel doğurganlığı, sürekli olarak ekstansif bir biçimde çalışan «maden» işletmesince yıkımlandırılabilmekte; ve bu sonuncunun verimi ancak, binlerce iyileştirici entansif tarıma borçlu olan halihazırdaki verimin çok küçük bir payını simgelemekte; yoğun insan uğraşısının çabalarını ve daha nice yakımları birikimlemektedir ki, çağdaş endüstri, bunlara yeni ürünler katma ve bazan da onları diğer ara girdilerle -örneğin kimyasal gübre, tarımsal em, v.s.- ikame etme olanağını bulmaktadır. Açıktır ki, tarımsal gelişim için tarımın ara girdilerini sağlayan üstsel endüstrilerin bir zorunluluk olmasına karşın; istemleri nedeniyle altsal endüstrilerin, reklama ilişkin propagandalar ve bunların ileri düzeydeki yayımlarından çok, üstsel endüstrilerden satın alınan üretim öğeleri ve uygulamaya konulan yenilikler üzerinde doğrudan bir etkiye sahib olduklarını tanımak gerekir. J.B. HENRY, sözkonusu makalesinde, bize, inceleme konusu büyük işletmelerin çalışma etkisinin «ekseri sınırlı, geçici ve bazan da bozuk olduğu»nu göstermektedir. Tarım üzerinde vurgulanan ikame, baskı, ayırım ve tamlama etkilerinin incelenmesiyle birleşerek bu, yazarı «kurulmuş endüstriyel bütünlerin gücünün ve mevcut tarımın gelişmesini girdilenen ve çıktılanan endüstrilere bağlandıran kuramın düzeltilmesinin zorunlu olduğu» kanısına götürmektedir.

Zaten tarım, verimliliğin kendine özgün doğurganlığını sergilemektedir. Oysa, endüstri -sözgelimi besin endüstrisi-, kendi

kolunun ürünlerinin satışlarıyla girdilene satınalımlar (özel-likle ücretler) arasında aleyhe gelişen ticaret hadlerinin baskısı altında, salt verim artışı çabalarını sürdürürken; tüm koşullarda tarım, üretim yönteminin yaygınlaştırılmasıyla daha fazla verim araştırması peşindedir. «Besili sığır yetiştirme» evresinde bile, haklı istemlerini sürdüren çiftçilerin hertürlü eşitlikten yoksunluk duymaları ve içinde yaşadıkları çağın gelişimine kendilerini uyarılama arayışları, hep bu yüzden değil midir? Bu olgunun incelenmesi içindir ki, Denis CEPÉDE, Avrupa Ekonomik Top-
lulğunun 6 ülkesinde (4) gözlemlenen yeni gelişim örnekleri üzerinde birtakım araç ve düşünceler getirmiş bulunmaktadır (5). Şimdi, klasik iktisatçıların kuşkusuz «ekonomi-dışı» (extra-économique) olarak niteleyecekleri açımlayıcı bir varsayım içinde, bu farklı gözlemlerin bir birleşimini vermeye çalışalım :

Tarım-endüstri ilişkilerinin sorunları, toplumun sinesindeki başatlık bağlarının çağdaş değişimini oluştururlar. Kuşkusuz, «ilkel» olarak sayılan tarımsal toplumlarda erk (iktidar), silsele (hiérarchie) ve iş bölümü tanımayan, kendi aralarında eşit, sapmalarını vasat düzeyde tutan her türlü töresel kurullarla tutunmaya çalışan eşitsel yapıdaki aile başkanlarının ve çiftçilerin elindeydi. Anılan toplumda esnaf sınıfı, ancak kendine özgün işleri yapabilen fizik gücü zayıf olanlardan, yabancılardan ve toplumun konuklarından oluşmaktaydı. Toplum, sözkonusu iki sınıfa sağladığı bakım giderlerinin karşılığı olarak onlardan, salt toplumun gereksinimleriyle sınırlandırılan ve belirsiz hizmet alımında bulunmaktadır. Bu sınırlar toplumun bir nevi «memurları»nı oluşturmaktadır. Diğer aile başkanlarından ayrılan yöneticiler, savaşçılar (askerler) ve toplumdan kaynaklanan din adamları ise, «memurlar»a benzer bir durumdadırlar: Bakımları karşılığında hizmet borçludurlar; kimi kez, bunların bakımları, yetenekleriyle uyuşmayan ve fakat topluma ve Tanrı'ya borçlu buldukları hizmetin büyüklüğü -şu ya da bu şekilde benim-

(4) Bu makale yazıldığı sırada, A.E.T.'nin ortak sayısı henüz daha 9'a yükselmemişti. (M.E.P.):

(5) Bkz.: Denis CEPÉDE, «La Productivité de l'Agriculture et des Industries d'Aval en Europe Occidentale», Economies et Sociétés, Cahiers de l'Î.S.E.A., t.: 3, No: 9, Septembre-1969, Librairie Droz, Genève, pp 1705-1712.

senen silselele bir durum- ile orantılı olarak, vasatın üstündeki bir düzeyde oluşabilir. Benzer bir toplumda ,iktidarın din adamı veya başkan tarafından ele geçirilmesi bir gasptır; çünkü «yalnız Tanrı salt Başkan»dır; bunun dışındaki her zenginlik, kamusal bir malın -özellikle yönetmeleri veya bakımları karşılığında kendilerine emanet edilen toprak- bir kısmının mülkiyetinin her bireyselleştirilişi bir kötülüktür, kutsal değerlerin çalınmasıdır; çünkü «toprak ve ürettiği tüm zenginlik Tanrı'nındır». «malikin» değil. Bununla birlikte, sanayi-öncesi (bir anlamda «derebey») toplumu, yine aynı toplumun üyelerince işlenecek benzer gasbı yaratmasını becermiştir. Egemen sınıfın yabancı kökenden kaynaklanmış olmasından ötürü, bu sınıf, ötekilerin en kutsal değerlerini sömürmekte ve başkaların sahip olduğu toprakları ele geçirerek onları kendilerine köle etmekte, kuşkusuz, pek güçlük çekmedi. Sonuçta birşey değişmemekte, şu veya bu durumda üretici, bir zorbaya başat kılınmaktadır.

Sanayi-öncesi toplumda başat kılma aygıtı, siyasal erk ve/veya dinsel hizmet ile karışan toprak mülkiyetidir. Böyle bir toplumda, tarımsal girişimin ürünlerinin paylaşımına katılma isteminin tek yolu, vergi veya kira geliridir. Aynı biçimde bir takım haraçların ödenmesi ve üyelerinin kesinlikle kaçınılmaz olan gereksinimlerinin doyumlandırılması ise, başat kılınan tarımsal toplumu daha çok üretimde bulunmaya zorlar. Oysa, iç pazar kırsal toplumun bitişikliğini ve sürekliliğini elinde tutarken, zorunlu bir dış etki, sözkonusu toplumu, daha çağdaş biçimde, üretmek için satınalmaya ve satınalmak için de üretmeye zorlayacaktır: «vergiye yetecek parayı sağlamada, kolay ve kazançlı pamuk üretimi, yerlilere (üreticiler) iyi bir araç olur» (6). Nasıl ki bireylerden angarya isteminde bulunulmaktaysa, elde olunan ürünler de erk (iktidar) adına yapılmaktadır.

Tarihsel olarak Karl MARX, derebeylik düzeninin dağılmasının eksiksiz tanımını fizyokrat öğretide bulguluyordu. Gerçekte, Dr. QUESNAY'nin ekonomik tablosunun kurguladığı üç sınıflı model, toprağın yalnızca salt «net hasıla»yı değil, fakat «gayrisafi hasıla»nın da büyük payını sağladığı sanayi-öncesi yapıya uymaktadır. Malların değişimi bu net hasıla, yeni bir

(6) G.DE WARGNY, «Le Marché des Communs», Rencontre, Lausanne-1963, p. 201.

«ürün fazlası» sayesinde sağlamakta ve bu durumda da, üstün toprak haklarını tekelinde bulunduranların fazla ürünü kendilerine maletmeleri sözkonusudur: Bunlar hükümdarlar, derebeyleri, ondalıkçılar (mültezimler) dır; tek kelimeyle, mülk sahipleridir. «Kısır sınıf» ise, çiftçilerden ve mülk sahiplerinden aldığı net hasıla payı sayesinde, birtakım ücretli hizmetleri sağlamak ve ona emek de katmak suretiyle hammaddelerin başkalaşımını temin eden sınıftır.

Bununla birlikte, fizyokrat anlatımla «derebey» toplumunda «mülk sahipleri», kapitalist olmayan diğer ilkel birikim yöntemlerine de sahiptirler: Burada, az önce kısaca değindiğimiz başat sınıf tarafından yürütülen yağma ve zorbalıkları düşünelim. Aynı biçimde -bu konumuz için doğrudan doğruya çok daha önemlidir-, tekelleri de gözönüne almak gerekir: Böyle bir toplumda, kırala ilişkin para basma hakkı, değerli metallerin ve tuzun tecimi, hükümdara özgü ayrıcalıklardandır. Herkesin yararlandığı değirmen ve fırını sulama tesislerini, tohumluk hayvanları vebuna benzer şeyleri tekelinde tutan derebey ise, birtakım dönüşümleri, kamusalıktan uzak, kendine saklamaktadır. Bu yolla derebeyi, hem emek ürünlerinden hem de tarımsal üretimden, yani «üretici» sınıftan olduğu gibi «kısır sınıftan da önemli bir payı (para praedativa) kesebilmektedir. Bu da, bir çeşit «yağma»dır: tıpkı Thomas d'AQUİN'in (7) belirlediği gibi, erkin veya zorun sergilediği soygun türüdür. İster herkes için aşırı bir zorunluk, isterse iktidarı ellerinde bulunduranların gerekli bir cömertlikle kamusal hizmeti sağlamak için her bireyin malları üzerinden aşırma hakkı olsun, ortaçağ ilâhiyatçısı, bu yağmaya birtakım mazeretler arıyor ve hatta onun aklanmasının bazı kanıtlar buluyordu. O, mektuplarından birinde, bu işe şaşırın bir prensesi işaretle, yağmayı ortadan kaldırmanın prensleri yoketmek olacağını açıklıyordu. Daha üstün bir değere heves etmekten ötürü, kurnazca yapılan ve gerçek değeri veya ücreti ödemekten sakınan hırsızlığı içeren «dolandırıcılık» (fraude) hiçbir neden tanımaksızın yasaklandığında, fizyokrat ekonomik tablo işler: Üretici sınıfın toprak sahiplerine yaptığı net hasıla sayesinde, herkes verdiğini toplam olarak -hatta her dolaşım olgusundaki bu düzenli uyuma (do ut des) uyulması bile- geri almakta,

(7) Bkz.: «La Somme Théologique», (Questions II a II ae: la Justice).

mal ve hizmet akımları dengelenmektedir. Artık toprak sahibi, kendine her türlü düzenbazlığı yasaklayan kamusal malın yöneticisi olmadığı zaman, kent de, salt toprak rantının harcandığı bir yer olmaktan çıkmaktadır. Yağmacılık, artık kamusal malın yöneticilerince aklanmayacak; zenginleşmeye birtakım sınırlar getirilecek ve bu sınırlı kazancı (luorum in infinitum) elde etmek için yağma, aldatmadan daha az etken olarak görülecektir: Aristotes'in açım lanmamış (chrématistique) doğal olmayan kazancı yerini, Karl Marx'ın para-mal-para çevrimine (cycle) bırakacaktır. Önceleri krematistik bir yer olan pazar, ürünü tecimsel mala dönüştürecek ve aynı biçimde emek güçleri, bu malla özdeşleşen emekçilere dek genişleyecektir.

Ücretlilik, esaret veya kölelikten de etkin, insanın insanı sömürdüğü bir düzen oluyor. Toprak köleliğinin pahalı olduğu bir dönemde bulgularan, bir kene! Benzer koşullar XVIII. yüzyılın sonunda yeniden depreştiği zaman, girişimcilere köle kullanmaktansa ücretli emek kullanımının salık vermek için Adam SMİTH' in yakalayacağı bu olumsuz etkilere, sözkonusu kene daha önce de sahipti. Her ne kadar, marksist öncesi sosyalistlere toprak sahibi tıpkı eşsiz bir kapitalist gibi görünüyorsa ve bu yeterli kültür eksikliğiyle açıklanıyorsa da, daha işin başından beri artık değer (la plus-value) arama peşinde olan girişimci marksist çözümü doğruluyordu. Artık değer in oranını yükseltebilmek için, dolaylı araçlardan biri, tarımsal fiyatlar üzerindeki baskıyla yaşam giderlerinin düşürülmesidir. Sözelimi, J.B. COLBERT' in politikası böyle bir politikaydı. Fakat fizyokratlar, öylesine bir politikayı kanıtlamak zorunda kaldılarsa da, bu politika-kamusal gereksinimlerin doyumunu güvence altına almak için yeterli üretimi artırma olanağı veremiyordu.

Sanayi-öncesi derebey toplumunda, bütün bu önemli ölçütteki pay (para praedativa) uyarlamaları cezalandırılmalıydı. Fakat ortaçağın ılımlı töresi, zenginlik tanrısı «Plutus'un utku»su (R. GONNARD) önünde silindikçe, endüstriyel toplum, Werner SOMBART'ın (8) çağdaş kapitalizmi, başat sınıf olacak kentsoylu

(8) Ekonomik düşün alanındaki etkileşimi büyük olan Alman İktisatçısı Werner SOMBART (1863-1941) Marx'ın «Tarihsel Materyalizm» inden geniş ölçüde etkilenerek, «Çağdaş Kapitalizm» üzerine eğilmiş ve bunun kökenlerini açıklamaya çalışmıştır. Erkli bir Devlet anlayışından yana olup, Alman Tarihsel Ekonomik Okulu'nun liderlerindedir. (M.E.P.).

lar (bourgeoisie) için geliştikçede gelişti : Şu halde, kargılanan, kınanan yağmadır. Ceza yasamıza göre, her zorbalık hırsızlığı (elde silahla, kapıyı kırarak yapılan hırsızlık) ağırlaştırma nedenidir; buna karşın dolandırıcılık, her zaman daha az bir katıllıkla kınanır; ancak o, tecimin söylenegelmiş doğru ve değişmez geleneklerini çiğnerse cezalandırılır; bunlar için şu çok güzel formül uydurulmuştur: Ll dolus bonus (*). İlk aşamada, gerçek ücret ödenmesinin reddi, artık-değer payının artmasına olanak verecek; fakatpiyasa, üreticiye özellikle tarımsal üretici-ürününün tam ederini ödemekten kaçınan ve tüketiciden daha yüksek bir eder isteminde bulunan başat sınıf ve firmaların kazancının artımını güven altında tutacaktır. Bizzat «gerçek eder (tam fiat) deyimi birçoklarının alay konusudur. 1912'de Uluslararası Tarım Enstitüsü'nün kurucusu Profesör David LUBİN'in bir sorusunu yanıtlamak için önerdiği «Euconomies» (İyi ekonomik tutumlar) kavramı da ekonomi karşıtı düşler olarak görünmektedir.

Charles GİDE, değiştirici ve dağıtıcılar tarafından ele geçirilen fazl akazançların surprofits), üretici ve tüketicilerin birer soyulmasını simgelediklerini, bununsa, mülk sahiplerini elde ettiklerinden çok daha önemli olduğunu, çok önceden, vurguluyordu. O'nun için bu, gelişen ailenin yararına işbirliğini oluşturmaya yönelik, temel nedenlerden biriydi.

Tümden bütünleşmiş işbirliğine ilişkin dolanımların (circuits) yokluğunda, üretim ve tüketim kooperatifleri -ister alıcıları ister satıcılarıyla karşı karşıya olsunlar-, salt üyelerinin korunmasını üstlenmeye çalışırlar. Tüketim kooperatifleri, hiçbir «ayırım yapmaksızın», ne «gerçek eder» kavramıyla ne de varolan şu ya da butoplumsal kanılarla kayıtlımaksızın, çok az bahsolunan satıcılara başvurarak, kendi gereçlerini, uygun edere, yani çok daha düşük fiyata temin ederler. Tarımsal üretim ve değişim kooperatifleri, en fazla verene satarak, kimi kez uluslararası endüstriyel dev kuruluşlarla sözleşmeler yapmaya çalışarak, üyelerinin çıkarlarını savunurlar: Sözgelimi, üyeleri namına meyve suyu üretiminde bulunan bir Akdeniz ülkesinin

(*) Latince olan bu deyim, «çeşitli düzenbazlıklarla bir kimseyi kandırmak suretiyle yapılan hukuksal bağıt, geçerlidir» anlamına gelmektedir. (M.E.P.).

falan kooperatifi; başlıca müşterileri Del Monte, Libby, Pam-Pam olan meyve üretim kooperatifleri... Üstelik bunlarda, iyi ekonomik tutumlar (Euconomies) sorunu da yoktur... Hatta Güney Amerika'da, oldukça hızlı kalkınmış bir ülkede, kamıştan şeker üreten, sıkılmadan kendine girdi sağlayanları, küçük sefil Hintli şeker kamışı yetiştiricilerini tıpkı dev bir kapitalist firmaymışçasına «sömüren», bir işçi üretim kooperatifini gezdim. Bu, salt kendi grubu içinde işlevini sürdüren ve dıştaki gruplarla olan çıkar çatışmasında herşeyi özgür (mubah) sayan adil bir kooperatif anlayışı mıdır?

Tıpkı «artık-değer»de olduğu gibi «net hasıla»nın uyarlanması (ele geçirilmesi) için, iktidarın zorbalığı ile mal ve emek gücü piyasalarında döndürülen dolap, gerçek toplumda hep eşanlı olarak kullanılırlar. Siyasal erk, ekonomik erki güçlendirmek ya da dizginlemek için araya girmektedir. Toplumsal yapılara göre bu, kendine özgün bir ayrımdır: derebeyler, toprak sahipleri, anamalcılar, araçlar, tröstler, uluslararası kuruluşlar. Öyle bir ayırım ki bu, üreticileri ve her zenginliğin fışkırdığı «iki kaynağı» (emek ve toprak) sömürmektedir. Ve biz, «kazanç» hevesiyle uyarılan işletmecilerin, altın yumurtlayan tavuğu kesmek gibi büyük bir tehlike içerisinde bulduklarını da biliyoruz. Buna karşın, sürünürcesine yaşayan sömürülenler, bu yaşamlarını sürdürebilmek için daha fazla üretimde bulunmaya kendilerini zorlamaktadırlar. Bu anlamda, tıpkı daha önceki doğada gözlemlenen her asalaklık (parasitisme) gibi, tüm sömürü işlenmiş ürünü veya zenginliği tehlikeye koymadığı sürece, gelişmeyi beraberinde sürüklemektedir. Çağdaş evrende sanayi ve tecim, tarım üzerinde bu tür bir sürükleme etkisine sahiptirler. Bu, tarımsal gelişmenin karşısını söylemek anlamına gelmeyip; anılan gelişme olgusunun, insan emeğinin gitgide önemli bir kısmını ikinci ve üçüncü kesimlere kaydırmaya bağlı olmasıdır.

1940'larda L.A. WALLACE, «Southern Planter» (Güneyli Yetiştirici) adlı yapıtında şunları yazmaktaydı: «Kentsel insanlar, varlıklarının hangi ölçütte teknolojik tarımsal gelişmeye bağımlı bulunduğunu, yeterli olarak bilmezler; her yeni gelişme, sürekli olarak önemli nicelikteki çiftçi oğul ve kızlarının kentlere gitmeleri, endüstriyel üretim alanlarında, serbest mesleklerde ve hizmetlerde çalışmalarını sonucundadır. Eğer çiftçiler, diğer geri

kalan nüfusa göre yüksek doğum oranlarını saklı tutmak suretiyle etkinliklerini sürdürmeseydiler, kentsel uğraşılarda hemen ortaya çıkan bir nüfus artışı mümkün olmayacaktı». Hayır, bu, sanayinin tarıma çok daha etkin ve üstelik büyük bollukta kendi kendisine sağladığı üretim öğelerini sağlayamaması demek değildir; fakat sanayinin tarımsal gelişme katkısında bulunduğu temelinden kaynaklanan bu yadsınmaz görüşler, bunun altsal endüstriler tarımı üstündeki (sur l'agriculture des industries d'aval) vurgusunun üstsel endüstriler tarımından çok daha pekin olduğunu saklamamalıdır. Asıl sorun, emek ve tarımın ürettikleri zenginlik akımının -öncelikle zorunlu olanlar tarafından başlanarak-, nasıl arttırılabileceğinin ve sürekli biçimde bunun nasıl gereksinimlerin doyumuna dağıtılabileceğinin bilinmesidir. Kuşkusuz, sanayinin tarım üzerindeki başatlığı (domination) ne katlanılır ne de böyle bir kalkınmanın sürdürülmesi için etken bir araçtır.

Henri BERGSON'un «İki Kaynak...» adlı yapıtında vurguladığı gibi: «Çok iyi seziyoruz ki insanı besliyen tarım, diğer kesimlere başat olacaktır; o halde bu, bizzat endüstrinin ilk kaygısı olmalıdır. Oysa sanayi, genel bir biçimde, doyumlandırılacak gereksinimlerin daha az veya çok boyuttaki öneminden kaygılanmadı. O, salt satmaktan başka bir düşüncesi olmayan üretim yolunu (la mode), seve seve, izliyordu. Böyle olunca, burada zaten sanayi ve tarımı eşgüdüleştiren (coordonnées), makinalar: usçul (rationnelle), insanlığa en çok hizmeti verebilecek yerlerine tahsis eden örgütçü merkezci bir düşün istenecekti.» Eğer tarım, görünüşte Japonya, Hollanda, Avustralya'dakilerden oldukça çok farklı ve ayrıcalıklı durumların dışında kalan haklı istemi «tam eşitlik» (parité) ten yararlanmıyorsa, bu tarımın doğal bir yeteneksizliğinin (incapacité) sonucu bulunmayıp, onun başat kılınan bir kesim olmasıdır. Eğer gelişme yolundaki ülkeler ve bölgeler, çoğu zaman, azgelişme yolundaysalar, bu, temel olarak onların üretici veya hammadde -özellikle tarımsal- dışsaticıları (ihracatçı) olmalarından değil: «endüstriyel toplum»un yapılarının, üreticiler dışındaki diğer kesimlerce egemenlik altına alınmış pazarlardan birtakım hammadde pazarları yapmalarından, yaygın töresel kanılar yüzünden başatlığın ne yumuşatılmış ne de toplumsal görevlilerin bilinci -kazanç peşindeki üreticilere gerçek eder ve emekçilerle de gerçek ücret vermek için uzun dönemdeki çıkarların bilinci bile-

tarafından engellenmiş, olmasındandır. Bu, insancıllaştırılmış sömürünün iç ilişkilerde daha az olmasından, uyrukluk engelini insanları uluslararası tecimde birbirinden uzaklaştırmasındandır; fakat, sorunun temeli hep aynıdır. Egemenlik, her zaman özgür kişilerce zor dayanan bir şeydir; o, her zaman iktidarı ellerinde bulunduranların daha fazla yararları için yine onlar tarafından denenmektedir. Öyle ki, sözkonusu yararın büyümesi ölçüsünde, egemenliğe karşı gelmenin etkin direnci zayıflamaktadır. DİSRAELİ'nin «Her iktidar bozar ve salt iktidar büsbütün bozar» sözüne William PENN, peşinen şöyle yanıtlıyordu: «İnsanlar Tanrı tarafından yönetilmeyi yeğlemelidirler. yoksa zorbaların yönetimine boyun eğeceklerdir».

Ahlak dışı (amorable) olmak isteyen bir ekonomi, insanlığın hizmetini güvence altına alamayacaktır. Tarımın başat durumu David LUBİN'i «Euconomique»de bir çözüm aramaya sürüklediği izaman, O, bunu kavramıştı. Burada, aynı yolla, aynı vargının kendini benimsetmesi doğal değil midir?